

Kinderwens en vruchtbaarheid

Door de behandeling tegen kanker kun je onvruchtbaar worden. Voor iedereen die jong is, zowel vrouwen als mannen, is het daarom essentieel dat dit onderwerp wordt besproken voordat de behandeling met chemo start. 'Onvruchtbaar worden kan zorgen voor veel verdriet en extra complicerend zijn voor het aangaan of behouden van een relatie.'

tekst José Leeuwenkamp beeld Freepik, FreePik olkina, FreePik ksandrphoto en FreePik biancoblue

Jonge mensen die kanker krijgen, overleven deze ziekte gelukkig steeds vaker. Maar de bijwerkingen van een chemobehandeling zijn fors. Zo zijn veel vrouwen en mannen met leukemie of lymfklierkanker verminderd vruchtbaar door de chemo of de bestralingen. Deze behandelingen zijn ontwikkeld om kankercellen te doden, maar beschadigen ook gezonde cellen en weefsels zoals zaad- en eicel-

len. Na een stamceltransplantatie ben je zelfs bijna altijd volledig onvruchtbaar. 'Onvruchtbaarheid is een uiterst gecompliceerd thema', zegt dr. Vicky Lehmann. 'Het is meer dan alleen een lichamelijke bijwerking van een kankerbehandeling. Als je na een lange behandeling op adem bent gekomen, ligt de rest van je leven nog voor je. Wat doet die onvruchtbaarheid met jou, jouw relatie en jouw partner? Of, als je single

bent, bij het daten en het vinden van een partner? Wanneer leg je dat onderwerp op tafel? Het onvruchtbaar zijn, kan het begin zijn van een nieuwe zware fysieke en emotionele strijd.'

Vicky Lehmann is medisch psycholoog en onderzoeker bij het Amsterdam UMC, waar ze onderzoek doet naar seksualiteit en vruchtbaarheid bij jongvolwassenen na kanker. Ze leidt de FROSA-studie waarin effecten van kan- →

FEITJES

Eierstokweefsel invriezen is experimenteel, maar een optie voor vrouwen die een hoog risico hebben om onvruchtbaar te worden, weinig tijd hebben voor de start van de kankerbehandeling en niet te ziek zijn voor een operatie.

De FROSA-studie gaat om relaties en single-zijn, seks en vruchtbaarheid bij jonge mensen die tussen hun 18e en 39e jaar kanker hebben gehad. De studie is gefinancierd door het KWF.

‘Het onvruchtbaar zijn, kan het begin zijn van een nieuwe zware fysieke en emotionele strijd’

ker op kinderwensen, vruchtbaarheid en seksualiteit in kaart worden gebracht. Ze wil ook de zorgbehoefte rondom deze onderwerpen in kaart brengen, om dat terug te koppelen aan zorgverleners. ‘Onvruchtbaar worden is levensveranderend en daarom een belangrijk thema voor mannen en vrouwen. Het kan zorgen voor veel verdriet en extra complicaties in het aangaan of behouden van een relatie.’

Maar, nuanceert ze, dat wil niet zeggen dat onvruchtbaarheid voor iedere man of vrouw verdrietig of zwaar is. ‘Sommige mensen accepteren het makkelijker; ze hebben de kanker overleefd en zijn boven alles blij dat ze er nog zijn. Er is ook een deel van de vrouwen die ervaart dat hun lijf al heel veel heeft meegemaakt en schade heeft opgelopen. Een gezonde zwangerschap doormaken, zouden ze niet vertrouwen.’ De acceptatie is ook in elke levensfase anders. Lehmann: ‘Als de leukemie of lymfklierkanker ver achter je ligt, kan onvruchtbaarheid pas later een thema worden dat je leven domineert. Je ziet soms dat jonge stellen, van wie er een ziek wordt, zich er goed samen doorheen slaan. Maar hun relatie en kinderwens kunnen veranderen en de

verminderde vruchtbaarheid kan dan toch een enorme splijtzwam worden in de relatie.’

Seksualiteit

In haar onderzoek benadert Lehmann vruchtbaarheid en seksualiteit daarom samen, als één thema. ‘Het gaat over iets lichamelijks, maar ook over je levensdoelen, je relatie en je mogelijke relaties. Jonge mensen die kanker hebben gehad, denken soms simpelweg dat niemand hen ooit zou willen daten als ze onvruchtbaar zijn.’ Het kan zelfs leiden tot schuldgevoel van vrouwen in een relatie, bleek uit eerder onderzoek van Lehmann dat ze deed in de Verenigde Staten. ‘Uit dit onderzoek bleek dat vrouwen het gevoel hebben dat ze hun partner iets ontnemen. Dit laat allemaal zien dat vruchtbaarheid een sterk emotioneel geladen onderwerp is.’

Een speerpunt in het onderzoek van Lehmann is ook wat de effecten op lange termijn zijn van vruchtbaarheidsbehoud, bijvoorbeeld het invriezen van sperma of eicellen. Of wat het gebrek aan zulke procedures op lange termijn betekent voor het leven van jonge mensen na kanker.

Hoe raakte zij eigenlijk in dit onderwerp geïnteresseerd? ‘In een van mijn allereerste onderzoeken richtte ik me op mensen die als kind kanker hadden gehad. In wetenschappelijke artikelen las ik dat zij minder vaak getrouwd waren dan mensen van dezelfde leeftijd die geen kanker hadden gehad. Dat triggerde mij. Singles zijn heus niet per se ongelukkig en mensen in relatie zijn ook niet altijd blij, maar toch... In vergelijking met gezonde leeftijdgenoten bleek dat jonge mensen na kinderleed een andere verhouding hebben met hun lichaam: de kanker, behandelingen, stress en pijn hadden hun sporen nagelaten. Zo speelt kanker, maar ook onvruchtbaarheid, altijd een rol in een nieuwe of bestaande relatie. Dit start al met daten: wanneer vertel je het? Direct? Of na een tijdje? Je wilt het niet als geheim in de lucht laten hangen.’

Achttienjarigen

Dat vruchtbaarheid een thema is voor vrouwen en mannen van dertig die kanker hebben, lijkt logisch. Maar hoe zit dat voor mensen van achttien of negentien jaar? Zij denken toch nog nauwelijks na over kinderen krijgen? ‘Toch wel. Voor sommige jongeren wordt het na de diagnose direct kristalhelder. Als blijkt dat ze onvruchtbaar kunnen worden, weten ze heel zeker dat ze later vader of moeder willen worden en er iets tegen willen doen.’ Omdat de bijwerking onvruchtbaarheid zo diep ingrijpt in de rest van je leven, ook nog jaren na de behandelingen, moet het

volgens haar altijd een onderwerp zijn dat de arts bijna direct na de diagnose bespreekt. ‘Als je iets aan vruchtbaarheidsbehoud wil doen, moet dat voor de start van de kankerbehandeling. En daarom moet ook het risico op onvruchtbaarheid zo snel mogelijk worden besproken door je arts.’

Invriezen

Mochten patiënten een risico op onvruchtbaarheid lopen, dan kunnen ze in theorie maatregelen nemen om hun zaad- of eicellen in te laten vriezen. Bij mannen is dat lichamelijk gezien een relatief eenvoudige keuze en kan het snel gedaan worden. Voor een vrouw is het complexer omdat zij eerst een hormoonbehandeling moet ondergaan zodat er eitjes rijpen die geoogst kunnen worden. Het hormonen spuiten en eitjes oogsten is een pijnlijk proces dat bovendien tien tot veertien dagen kost. Soms is die tijd je niet gegund, de kanker is te agressief. Maar soms vinden vrouwen het ook een akelige keuze om de start van de kankerbehandeling uit te stellen. De meeste artsen maken dit bespreekbaar, weet Lehmann. Al komt ze helaas nog steeds verhalen tegen van vooral vrouwen met wie het niet is besproken. ‘Maar sinds 2013 is het invriezen van eitjes niet meer experimenteel. Het zou dus aan elke vrouw die risico op onvruchtbaarheid loopt, moeten worden aangeboden. Maar dát het besproken wordt, is vaak niet genoeg. Het is ook belangrijk hóé het besproken wordt. Daar ontbreekt onderzoek naar en dat zou ik heel graag meer willen doen.’

Onvruchtbaar na chemotherapie hangt af van deze factoren

- De soort chemotherapie die je krijgt.
- De totale hoeveelheid chemotherapie die je krijgt.
- Voor vrouwen: hoe ouder je bent, hoe groter de kans dat je na de behandeling definitief in de overgang komt.

In het ziekenhuis zal de hematoloog je voor verder advies doorsturen naar een fertilititeitsarts. Lehmann: ‘Die twee zouden meer als team moeten samenwerken. In de VS heb je in sommige ziekenhuizen oncofertility-verpleegkundigen. Zij zijn het aanspreekpunt voor alle zaken die spelen rond de onderwerpen vruchtbaarheid en kanker. En als ik verder droom, hoop ik dat er ooit ook oncofertility-sexuality verpleegkundigen zullen komen, want het gaat om meer dan alleen je vruchtbaarheid.’

Na de kankerbehandeling

Na de kankerbehandeling kan het lijken alsof je vruchtbaarheid is gered, omdat je eitjes of zaadcellen zijn ingevroren. Maar dat is niet per se het geval, weet de onderzoeker te vertellen. ‘Ook als je eitjes of zaadcellen hebt laten invriezen, betekent dit niet dat zwanger worden of een kind verwekken bij jou of je partner makkelijk zal gaan. Je gaat dan een fertilititeitsbehandeling in zoals IVF of ICSI - wat niet altijd lukt. Ook wordt jouw kinderwens en seksualiteit het laboratorium ingehaald. Dat is ingewikkeld en druist in tegen een makkelijke relatie.’ Het kan gebeuren dat jarenlange fertilititeitsbehandelingen alsnog op niets

uitlopen en je ongewenst kinderloos blijft. ‘Dan kom je opnieuw voor keuzes te staan: is een donor of draagmoeder een optie? Want ook als iets medisch mogelijk is, wil dat niet zeggen dat je het een fijn idee vindt. Het is dus allemaal uiterst complex en soms frustrerend.’

Vrouw of man

Tot slot: ervaren vrouwen hun onvruchtbaarheid anders dan mannen? ‘Daar zijn geen harde cijfers over’, zegt Lehmann. ‘Er zijn wel nuanceverschillen. Vrouwen ervaren vaak dat hen iets is afgenomen, zij weten niet hoe het is om een kind te dragen. Echter ligt het verschil waarschijnlijk eerder in hoe sterk een kinderwens is en minder of je een man of vrouw bent.’ ‘Relaties en vruchtbaarheid blijven, ongeacht of iemand kanker heeft gehad, heel persoonlijk’, concludeert ze. Erover praten en ervaringen uitwisselen helpt. ‘Het is niet per se iets wat je alleen met je arts wilt en kunt bespreken, maar juist met ervaringsgenoten van dezelfde leeftijd. Omdat het zo delicaat is, is het wel fijn dat het start met een open gesprek bij jouw zorgverleners die je eerlijk en open voorlichten.’ •

- Als de behandeling al een tijd achter je ligt, kan het zo zijn dat het onderwerp vruchtbaarheid nooit is besproken. Wil je er toch meer over weten? Maak een afspraak met de huisarts of bespreek het tijdens een controle in het ziekenhuis.
- Sta je juist net voor je behandeling? Bespreek of een consult met een fertilititeitsarts handig is.

Ook al ben je, als vrouw, na de behandeling nog vruchtbaar: er is wel een kans dat je door de kankerbehandeling eerder dan normaal in de overgang komt. Dan ben je alsnog onvruchtbaar.

Kijk op keuzehulp.info/CZ/page/kankerenkinderwens. Voor verschillende soorten kanker kun je een keuzehulp invullen waarin meer staat over mogelijkheden van een eventuele kinderwens.

Bestraling kan invloed hebben op de vruchtbaarheid als je eierstokken en baarmoeder in het gebied liggen dat bestraald wordt.